

XI JORNADAS DE REDES DE INVESTIGACIÓN EN DOCENCIA UNIVERSITARIA

Retos de futuro en la enseñanza superior:
Docencia e investigación para alcanzar la excelencia académica

ISBN: 978-84-695-8104-9

XI JORNADES DE XARXES D'INVESTIGACIÓ EN DOCÈNCIA UNIVERSITÀRIA

Reptes de futur en l'ensenyament superior:
Docència i investigació per a aconseguir l'excel·lència acadèmica

Coordinadores

María Teresa Tortosa Ybáñez

José Daniel Álvarez Teruel

Neus Pellín Buades

© Del texto: los autores

© De esta edición:

Universidad de Alicante

Vicerrectorado de Estudios, Formación y Calidad

Instituto de Ciencias de la Educación (ICE)

ISBN: 978-84-695-8104-9

Revisión y maquetación: Neus Pellín Buades

La cohesió grupal com a element dinamitzador en el procés d'ensenyament/aprenentatge. Dinàmiques de grup.

I. Bernabeu Pérez, J. Martínez Vargas, M.ª T. Sellés Miró

Departament de Psicologia Evolutiva i Didàctica

Departament d'Innovació i Formació Didàctica

Universitat d'Alacant

RESUM

A fi que els alumnes d'un grup classe se senten acollits, desenvolupen rols d'ajuda cap els altres i, al mateix temps, s'afavorisca el seu propi treball, és prioritari cohesionar el grup. Transformar un grup d'alumnes en un grup eficient i efectiu origina una millora en les relacions interpersonals i en el rendiment acadèmic.

I, per això mateix, la importància de les dinàmiques de grup com a elements dinamitzadors i necessaris en el procés d'ensenyament/aprenentatge, dutes a terme en les sessions teòriques i pràctiques amb els alumnes del Grau de Mestre d'Educació Infantil per aconseguir una major implicació en l'aprenentatge i interès a "aprendre a aprendre."

Aquest treball pretén mostrar la necessitat de la utilització de les dinàmiques de grup en els futurs formadors, que afavoreixen el coneixement i comprensió dels altres, potencien la participació i la integració dels alumnes tot afavorint la cohesió de grup, establint lligams afectius i una major motivació en els alumnes.

Paraules clau: Cohesió grupal, dinàmiques, coneixement de l'altre, clima d'aprenentatge

1. INTRODUCCIÓ. MARC TEÒRIC. PROPÒSIT D'ESTUDI. OBJECTIUS.

L'espècie humana és una espècie social. Els humans desenvolupem una gran part de la nostra activitat en grup i cadascú de nosaltres pertany a diferents grups que exerceixen una enorme influència en la nostra vida.

La socialització de les persones es realitza en gran mesura sota la influència dels grups als quals pertanyen i, habitualment, l'establiment de les relacions interpersonals no es fa com a individus aïllats sinó com a membres de grups més o menys estructurats. Per això, observar el funcionament i estructura dels grups als quals pertany una persona ens pot ajudar a estudiar la seua conducta, i també ens pot ajudar a interpretar la manera com es relaciona amb els altres.

Els grups, les dinàmiques de grup, les tècniques de grup i els processos grupals són objecte d'estudi per part de la psicologia social, la psicoteràpia, l'animació sociocultural o l'educació entre altres disciplines.

López-Yarto (2004) ofereix tres definicions de "Dinàmica de Grups":

1. És un model per realitzar intervencions en grups l'objectiu del qual es convertir els processos grupals en situacions d'aprenentatge.
2. Són teories sobre regularitats i regles de desenvolupament i canvi o transformació de grups.
3. És acció en grups i amb grups.

Si la "Dinàmica" fa referència a les forces que actuen dins un grup, al joc de forces interpersonals que està emocionalment condicionat, la investigació de Dinàmica de Grups tracta de analitzar aquestes forces.

Kurt Lewin, psicòleg nord-americà d'origen alemany (1890-1947), va ser l'autor de la teoria de la Dinàmica de Grups en els anys trenta del segle passat. Lewin, que havia fugit d'Alemanya per la persecució nazi, defensava la millora de la eficàcia individual i social pel grup.

Un grup és un conjunt d'individus que interactuen en un context determinat i persegueixen objectius comuns. Aquests individus tenen rols diferents, estan sotmesos a normes, comparteixen valors i realitzen els seus actes en el marc del grup del qual formen part.

Segons Lewin (1939), el concepte de cohesió grupal descriu les forces que mantenen units els membres d'un grup. Les forces dins un grup s'equilibren de manera natural i contribueixen a la seua dinàmica i, per això, des del seu punt de vista, la Dinàmica de Grups és el conjunt de fenòmens que es donen en la vida del grup. Si la

cohesió està relacionada amb l'atracció interpersonal es pot dir que les persones depenen les unes de les altres per satisfer les seues necessitats, que les persones esperen aconseguir determinades satisfaccions derivades de la seua pertinença al grup i que desenvolupen sentiments d'atracció mútua.

Entres les conseqüències de la cohesió grupal cal destacar que, a més d'aconseguir que el grup pugui perviure més fàcilment i augmente la conformitat amb les normes grupals, és un element importantíssim en el rendiment grupal, de tal manera que, a major cohesió grupal, major rendiment del grup.

Actualment, la Dinàmica de Grups és la part de la Psicologia Social encarregada d'investigar les estructures i els processos grupals.

És interessant recordar, tot i el temps transcorregut des de la publicació dels treballs de Lewin, algunes de les seues afirmacions, com són:

1. La integració dins d'un grup no es pot realitzar si les relacions interpersonals entre els seus membres no estan basades en comunicacions obertes i adequades.
2. La capacitat de comunicar-se adequadament amb l'altre és una aptitud adquirida amb l'aprenentatge i tan sols si aprenem a obrir-nos als altres podrem realitzar intercanvis autèntics.
3. Només si poden qüestionar la manera habitual de comunicar-se i les actituds personals de respecte als altres, podrem descobrir les lleis fonamentals de la comunicació i les seues condicions de validesa i autenticitat.

Uns anys més tard, amb els treballs de Cartwright i Zander (1968), la Dinàmica de Grups es preocupa per la manera en la qual poden organitzar-se i fer servir els grups des d'una perspectiva democràtica, participativa i de cooperació en les decisions.

Més recentment, l'estudi de les Dinàmiques de Grup també ha interessat en l'àmbit econòmic on, per exemple, s'ha utilitzat per veure com es pot influir en el procés de treball dels grups per augmentar-ne la productivitat; en l'àmbit social, entre altres coses, per tal d'evitar problemes socials derivats de la integració dels grups immigrants; en l'àmbit burocràtic o militar o també dins l'àmbit cultural, sanitari o educatiu.

Com no és aquest el lloc per analitzar amb detall les diferents maneres d'entendre històricament l'estudi de les Dinàmiques de Grup, volem indicar que, actualment, podem aprofitar la Dinàmica de Grup (Giménez, 1980) per:

- Augmentar l'eficàcia de les organitzacions.

- Millorar la socialització de les persones.
- Augmentar el sentit cooperatiu i participatiu.
- Millorar la capacitat comunicativa.

Un grup no és tan sols un agrupament de persones. Per tal que un grup siga considerat com tal els seus membres han de compartir objectius, han d'interactuar i també han de tenir un conjunt d'actituds, normes i valors. Quan es tracta d'un grup en el qual docent i estudiants interactuen dins l'aula al voltant del coneixement, els aprenentatges es veuen afavorits quan es produeixen en un clima de confiança, acceptació, equitat i respecte (sobre el concepte de "clima d'aula" com a objecte d'estudi de les estratègies d'orientació i l'acció tutorial, es pot consultar Martínez Muñoz, 2000).

Algunes investigacions realitzades en el terreny de les activitats esportives (Carron i Dennis, 2001), on la cohesió grupal és una necessitat per aconseguir resultats idonis d'equip, han mostrat la influència de la cohesió grupal sobre la eficàcia grupal, tot destacant que la cohesió proporciona:

- major aprenentatge;
- major satisfacció amb el joc i amb els companys;
- millora de la comunicació;
- augment del sentiment de seguretat;
- millora de la productivitat;
- major connexió amb el joc.

En definitiva, la cohesió grupal fa que milloren les relaciones interpersonals i que es produïska una sensació d'augment del benestar durant el joc.

2. METODOLOGIA. DESCRIPCIÓ DEL CONTEXT I PARTICIPANTS

Aquesta investigació duta a terme es concreta en l'aplicació a l'aula de dinàmiques de grup a l'inici de les sessions de classes teòriques i pràctiques (15 minuts). Ens ha permès seguir l'estudi des de la seua aplicació amb l'observació directa, així con la seua valoració posterior per part dels alumnes i dels professors implicats en el procés.

S'ha tingut en compte la necessitat d'optimitzar la cohesió grupal en qualsevol grup de treball i especialment entre els futurs mestres. Transformar un grup d'alumnes

en un grup eficient i efectiu origina una millora en les relacions interpersonals i en el rendiment acadèmic.

Per això, la importància de les dinàmiques de grup com a elements dinamitzadors i necessaris en el procés d'ensenyament/aprenentatge, dutes a terme en les sessions teòriques i pràctiques amb els alumnes del Grau de Mestre d'Educació Infantil per aconseguir una major implicació en l'aprenentatge i interès a “aprendre a aprendre”.

2.1.Descripció del context i participants

La proposta parteix de les assignatures Desenvolupament Didàctic de la Música en Educació Infantil, Dificultats d'Aprenentatge i del Desenvolupament: característiques evolutives en Educació Infantil i Disseny dels Processos Educatius en Educació Infantil, totes tres del Grau de Mestre.

Respectant les característiques de cada grup i tenint en compte que els grups són de 1r, de 2n i de 3r de Grau de Magisteri Infantil s'ha aplicat en els tres grups. En aquests grups el/la mateix docent era l'encarregat/da d'impartir els crèdits teòrics i pràctics de l'assignatura.

Els grups estan formats per una gran heterogeneïtat; alumnes que resideixen en diferents localitats de la província d'Alacant, València i Múrcia. Alumnes provinents d'estudis de batxillerat, cicles formatius de grau superior i prova d'accés (majors de 25 anys). Hi ha alumnes que aquesta és la segona carrera universitària. Un grup compagina els estudis amb el món laboral. L'edat oscil·la entre els 18 anys i els 40 anys. Hi ha un gran nombre d'alumnes becats.

Les dinàmiques de grup s'han anat aplicant dintre de l'aula i en espais propers a aquesta, tenint en compte les necessitats de més o menys espais, com ara rebedors, escales i zones verdes (jardins).

Les dinàmiques s'han estructurat davant la situació que es donava en aquests grups: els alumnes de primer no es coneixen, desconeixen en la seua majoria el nom dels companys, element important en un grup per sentir-te que formes part d'aquest, ens dóna identitat. Partint d'ací, hi ha un desconeixement total dels interessos, les habilitats, les aficions i els valors dels altres. Tenint present açò, les dinàmiques s'inicien amb aquelles que ens porten al coneixement de l'altre com a identitat personal, individual, per anar avançant en la confiança, unió, integració, satisfacció, alegria i contacte amb els membres del grup (alumnes i docent).

La seua duració és de 10 a 15 minuts i el procés per realitzar-la s'inicia amb una explicació de la dinàmica que es durà a terme. A continuació es realitza i, posteriorment i de forma breu, es reflexiona conjuntament sobre com ens hem sentit, quina es creu que ha sigut la intenció i/ o perquè s'ha fet.

Ha format part de les actuacions del/la docent:

- L'observació inicial, durant els primers dies del grup aula, de les seues relacions dels membres del grup, de les disposicions en l'aula, així com de les constants entre ells i els alumnes aïllats.
- La recerca o creació de les dinàmiques més adients a la situació del grup en els moments inicials.
- L'aplicació de les dinàmiques.
- L'avaluació i valoració de la nova situació del grup per anar iniciant en noves i diferents dinàmiques segons el nivell de cohesió grupal que vaja adquirint-se. Retroalimentació necessària per poder reorientar i guiar convenientment l'ensenyament cap a un aprendre a aprendre.
- L'avaluació i valoració final conjuntament amb els alumnes.
- La reflexió, avaluació i valoració final amb els docents implicats.

En ocasions, una vegada finalitzada la dinàmica, se sol·licitava als alumnes que realitzaren una reflexió i valoració de la dinàmica. Unes altres era en sessions posteriors, quan diverses dinàmiques tenien relació entre si. Els resultats de la valoració i la reflexió aportada, conjuntament amb la realització de l'enquesta realitzada al final de quadrimestre és el que presentem seguidament i que en bona part ratifica la nostra idea inicial de la importància de les dinàmiques de grup per aconseguir la cohesió social, a la vegada que indica la importància del seu coneixement i aplicació per a un bon desenvolupament de les funcions com a futurs docents.

La recollida d'informació l'hem realitzada amb la confecció d'una enquesta que ha sigut resposta pels alumnes de manera anònima i en què es sol·licita respondre 9 preguntes. Vuit de les preguntes tenen respostes múltiples a elegir-ne una i només una de les preguntes és oberta.

<p>LES DINÀMIQUES DE COHESIÓ GRUPAL EN LA FORMACIÓ DE MESTRES</p>

La present enquesta es vol fer servir per a un treball d'un grup d'investigació de la Universitat.

Agraïm la vostra col·laboració.

Marca les respostes que consideres més adients.

1. A l'inici de curs a la Universitat, coneixies dinàmiques de grup?
 - ☐ Sí
 - ☐ No
 - ☐ Molt poc

2. Consideres que són importants per a trencar el gel en un grup en els quals els membres no es coneixen entre si?
 - ☐ Sí
 - ☐ No
 - ☐ Molt poc
 - ☐ Bastant

3. Al principi de la seua realització com t'has sentit?
 - ☐ Molesta
 - ☐ Amb inseguretat
 - ☐ Relaxada
 - ☐ Confiada
 - ☐ Altres

4. Després de diverses sessions de dinàmiques la teua actitud ha sigut?
 - ☐ Més participativa
 - ☐ Major alegria i desinhibició
 - ☐ Retret/a
 - ☐ Igual

5. Consideres que amb la realització de les dinàmiques grupals s'ha anat aconseguint un bon clima a l'aula?
 - ☐ Molt
 - ☐ Bastant

- ☐ Poc
 - ☐ No gaire

- 6. En cas afirmatiu, consideres que ha contribuït que els debats foren més participatius, una major dialèctica reflexiva a l'aula i més implicació en les tasques?
 - ☐ Molt
 - ☐ Bastant
 - ☐ Poc
 - ☐ No gaire

- 7. Consideres que al final del quadrimestre s'ha aconseguit un clima d'ensenyament/aprenentatge més profitós?
 - ☐ Molt
 - ☐ Bastant
 - ☐ Poc
 - ☐ No gaire

- 8. Consideres indispensable la realització de dinàmiques de grup després de la pròpia experiència viscuda a l'aula?
 - ☐ Sí
 - ☐ No
 - ☐ És indiferent

- 9. Què t'han aportat les dinàmiques de grup realitzades al llarg del quadrimestre?. Fes-ne una breu explicació.

3. RESULTATS GRÀFICS

Seguidament, passem a exposar de forma breu els resultats més significatius de l'enquesta. Hem tingut en compte les valoracions que han realitzat també els mateixos docents en la posada en pràctica de les diferents dinàmiques de grup en els grups-classe, les valoracions dels mateixos alumnes i una enquesta que *a posteriori* se'ls ha passat.

Considerem oportú presentar els resultats obtinguts de forma gràfica. En els primers gràfics es mostra el resultat referit al coneixement respecte de les dinàmiques de grup, així com la consideració sobre la seua importància.

Gràfic 1

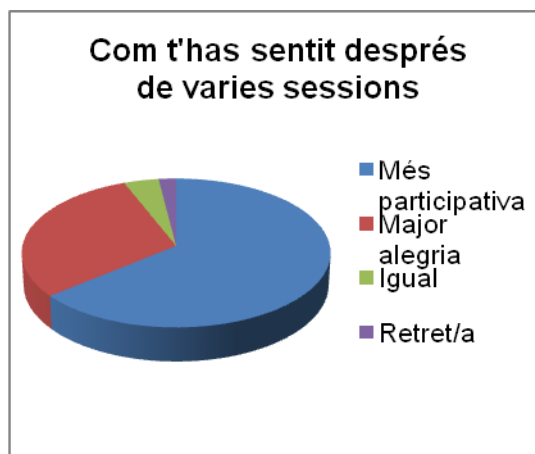
Gràfic 2

En el gràfic 1 s'observa de forma clara que tan sols el 50% dels alumnes enquestats tenen coneixement de dinàmiques de grup. És un factor important a tenir en compte, perquè se suposa que al llarg de la seua escolarització Primària i Secundària obligatòria, un dels objectius és aconseguir la cohesió del grup/aula, quedant constància de la poca o escassa aplicació a les aules.

En els resultats del gràfic 2 es veu una valoració elevada, molt significativa, en la importància de la realització de les dinàmiques. Aquesta valoració es realitza després de la seua aplicació en el grup-aula. La seua realització ha permès el coneixement mutu personal dels alumnes de l'aula i sentir-s'hi integrat.

Gràfic 3

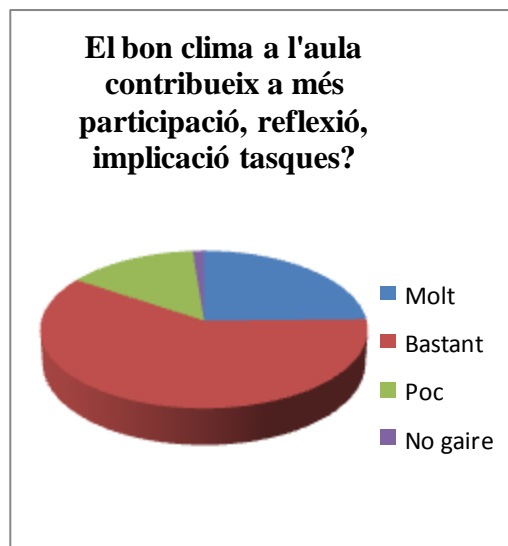
Gràfic 4

En el gràfic 3 i 4 es mostres les valoracions de les primeres sessions i després de diverses sessions. Es veu un gran augment en les valoracions positives i un descens de les negatives.

Observem com a l'inici el grau d'inseguretat està fortament arrelat en el grup i posteriorment, després de la intervenció en el grup amb diverses dinàmiques, canvia la seua percepció i s'arriba a un índex de benestar i confiança grupal molt elevada (94%).

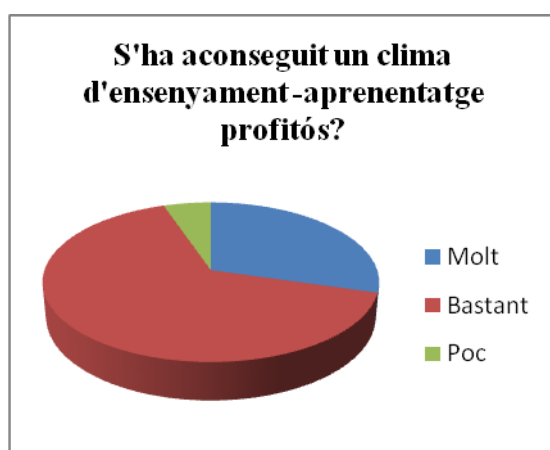

Gràfic 5

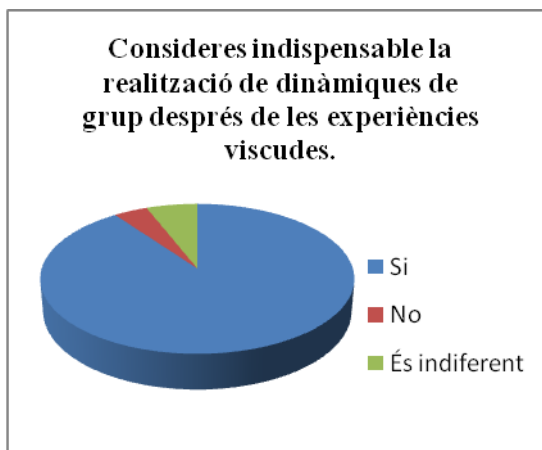

Gràfic 6

En els gràfics 5 i 6 es veu la relació que es produeix en haver-hi un bon clima d'aula i la seua relació amb la major participació, reflexió i implicació en les tasques educatives per part dels alumnes que configuren el grup-aula. El nivell de coneixement i relació entre els membres del grup ha canviat i això ha afavorit una major interrelació personal.

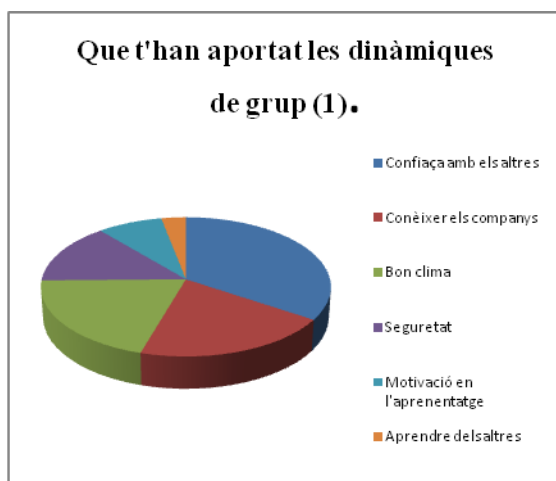
Gràfic 7

Gràfic 8

El gràfic 7 mostra com la incidència de les dinàmiques de grup afavoreixen un clima d'ensenyament-aprenentatge més profitós amb un major rendiment.

En el gràfic 8 queda reflectida la necessitat i importància de treballar les dinàmiques en el Grau de Magisteri d'Educació Infantil i Primària com a recurs metodològic imprescindible en la formació dels futurs i de les futures mestres.

Gràfic 9

Gràfic 10

En aquesta gràfica es reflecteixen els resultats a la pregunta oberta “Què t’han aportat les dinàmiques de grup?”. És significatiu que tots els resultats obtingut i reflectits en els gràfics 9 i 10 corresponen o són elements que formen part dels grups cohesionats: confiança en els altres, coneixements dels companys, bon clima, seguretat, motivació en l’aprenentatge, aprendre dels altres, positiu per a tots, amistat, més

valoració personal, metacognició, menys competitivitat, més reflexió, més integració, ambient col·laboratiu, aprendre més.

4. CONCLUSIONS

A grans trets ens interessa destacar alguns dels aspectes de la informació obtinguda per mitjà dels alumnes. En primer lloc, tenir en compte les valoracions que fa el mateix alumne sobre les activitats de dinàmiques realitzades i, com podem comprovar, han sigut totalment positives. En segon lloc, la valoració per part dels docents de les activitats pràctiques realitzades a l'aula, cap al final del quadrimestre s'ha observat de manera clara i manifesta el bon clima a l'aula i la bona cohesió aconseguida.

Per tant, la utilització de les dinàmiques de grup, en els futurs formadors, han afavorit el coneixement i la comprensió dels altres, han potenciat la participació i la integració dels alumnes, tot afavorint la cohesió de grup, establint lligams afectius i una major motivació en l'alumnat.

Les dinàmiques de grup s'han transformat en una eina didàctica per aconseguir aprenentatges significatius en els alumnes, perquè es produeixen canvis personals mitjançant l'experiència de grup, augmentant la cooperació i el sentiment de solidaritat entre ells, afavorint aspectes positius d'augment d'autoestima personal i aconseguir gaudir i sentir-se feliç de pertànyer al grup.

Per això la importància de les dinàmiques de grup com a elements dinamitzadors i necessaris en el procés d'ensenyament/aprenentatge, aconseguint una major implicació en l'aprenentatge i interès a "aprendre a aprendre."

9. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Carron, A. V., i Dennis, P. W. (2001). "The sport team as an effective group". En J. M. Williams (ed.). *Applied Sport Psychology. Personal growth to peak performance*. Mountain View, Mayfield Publishing Company.
- Cartwright, Dorwin i Zander, Alvin Frederick (1968). *Group Dynamics: research and theory*. New York, Harper & Row.
- Castillo, S. i Sánchez, M. (2007). *Animació i dinàmica de grups*. Barcelona, Altamar.
- Geibler, Karlheinz A. i Hege Marianne (1997). *Acción socioeducativa: modelos, métodos, técnicas*. Madrid, Narcea.
- Giménez Alvira, José Ángel (1980). *El grupo y sus dinámicas. Introducción para educadores*. Zaragoza, Instituto Ciencias de la Educación.
- Gómez Mayorga, Cristóbal (2005). "Agrupamientos educativos: palabras, miradas, caricias y sentimientos". *Aula de infantil. Ámbito 0-6*, 24, pàgs. 13-16.
- Lewin, Kurt (1939). "Experiments in Social Space". Dins Lewin, Kurt (1997). *Resolving social conflicts and field theory in social science*. Washington DC, American Psychological Association, pàg. 59-67.
- Lewin, Kurt (1973). *Dinámica de la personalidad*. Madrid, Ed. Morata.
- López Nadal, Albert i Frutos Salvia, Helena (2011). "La cohesión grupal, un estudio observacional de su incidencia en Educación Física". *Ágora para la Educación Física y el Deporte*, 13, pàgs. 397-410.
- López Yarto, Luís (1997). *Dinámica de grupos. Cincuenta años después*. Bilbao, Desclee Brouwer.
- López Yarto, Luís (2004). "Distintos sentidos del término Dinámica de grupos". *Dinamización de metodologías y procesos para la democracia participativa*. Bilbao, Urtxintxa Eskola, pàgs. 4-10.
- Martínez Muñoz, Màrius (2000). "El clima de aula". En Álvarez González, Manuel i Bisquerra Alzina, Rafael (coords.) *Manual de orientación y tutoría*. Barcelona, CissPraxis Educación.
- Martínez Muñoz, Màrius (2000). "Programa de orientación del clima de clase". En Álvarez González, Manuel i Bisquerra Alzina, Rafael (coords.) *Manual de orientación y tutoría*. Barcelona, CissPraxis Educación.

- Parellada, Carles (2005). "Los grupos y sus dinámicas: el papel de las relaciones y el cariño". Aula de infantil. Ámbito 0-6, 24. Versió electrònica disponible en <http://www.grao.com/revistas/aula-infantil/024-infancia-y-vida-en-grupo/los-grupos-y-sus-dinamicas-el-papel-de-las-relaciones-y-el-carino> (data de consulta: 25 de maig de 2013).
- Poveda Serra, Patricia (2007). *Implicaciones del aprendizaje de tipo cooperativo en las relaciones interpersonales y en el rendimiento académico*. Alicante, Universidad de Alicante. Disponible en <http://hdl.handle.net/10045/4110> (data de consulta: 25 de maig de 2013).

ANNEX

Diferents tipus de dinàmiques de grup per a dur a terme a l'aula de Grau de Mestre.

- Dinàmiques de presentació.
- Dinàmiques de coneixement i confiança.
- Dinàmiques d'emocions.
- Dinàmiques d'autoestima.
- Dinàmiques d'habilitats socials.

Totes aquestes dinàmiques afavoreixen una major cohesió grupal. Seguidament es mostren algunes dinàmiques dutes a terme:

- Digues el teu nom.
- Memòria perfecta.
- Porta'm per la Universitat.
- El paracaigudes.
- Em reconeixes?

Digues el teu nom	
Grandària grup: <ul style="list-style-type: none">➤ Tota la classe	Desenvolupament: <ul style="list-style-type: none">➤ Asseguts en cercle, cada alumne diu el seu nom i el que té a l'esquerra que els han dit anteriorment, tot afegint cada vegada un més.
Objectius: <ul style="list-style-type: none">➤ Conèixer el nom dels companys de la classe.➤ Facilitar l'expressió en grup	Avaluació: <ul style="list-style-type: none">➤ Es comenten les sensacions enfront de l'oblit o desconeixement d'un nom. Com ens hem sentit al llarg de la dinàmica.
Durada: <ul style="list-style-type: none">➤ 15 minuts	Variants: <ul style="list-style-type: none">➤ És pot modificar afegint una frase, què m'agrada, fent un gest...
Observacions: <ul style="list-style-type: none">➤ En qualsevol dinàmica no podem obligar, sinó facilitar-hi la participació.	